

בעינן דווקא בשעת מעשה. [ע"י לעיל שהו"ד
המאירי בענין זה].

[הגרי"ד זצ"ל]

דף פב ע"א

לא פגעו בו קנאין מהו וכו' ובעל בת אל
נכר זה הבא על הכותית ובתיב בתרי' יכרת
ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה וכו'.

הגר"ח מבריסק הסתפק אם חיוב כרת בבא על
הכותית הוא כשאר חייבי כריתות
שבתורה, או שהוא דין עונש אחר הנלמד כאן
מדברי קבלה אבל אינו כשאר חייבי כריתות
שבתורה.

ואמר שהדבר מבואר מדברי הרמב"ם [הל'
איסור פ"י ה"ן שכתב וז"ל: לא פגעו
בו קנאין ולא הלקוהו בית דין הרי עונשו
מפורש בדברי קבלה שהוא בכרת, ע"כ.
ומבואר דאם הלקוהו בית דין לא נאמר בו
עונש זה והיינו ככל חייבי כריתות שבתורה
שאם לקו שנפטר מדי כריתתן.

והגר"מ הלוי שליט"א אמר דאעפ"י שהוא
חיוב כרת גמור, מיהו הבועל ארמית
בשוגג אינו חייב חטאת, משום דאינו כרת
האמור בתורה, ולחיוב קרבן צריך כרת
האמור בתורה, וזהו דתנן בריש כריתות
שלשים ושש כריתות "בתורה" דחייבין על
זדונם כרת ועל שגגתם חטאת, אבל כרת
שאינו מפורש בתורה אין חייבין על שגגתן
חטאת.

[כתבי תלמידים]

בית דין של חשמונאי גזרו הבא על הכותית
חייב עלי' משום נשג"א.

וא"ת והרי אמרו שקנאין פוגעין בו והיא
הלכה למשה מסיני וכיון שכן למאי
איצטריך בית דין של חשמונאי, ובפרק אין
מעמידין [ע"ז לב:] אמרי' שאין קנאין פוגעין

בו אלא בפרהסיא וכמעשה שהיה, ואתו
אינהו וגזור אפילו בצנעא, ומעתה אף הכרת
האמור בקבלה כמו כן אינו אלא בפרהסיא,
שאם היה הכרת אף בצנעא למה הוצרך ב"ד
של חשמונאי לגזור על הכותית, הרי יש בו
כרת. אלא שמ"מ יש לתמוה מה ענין לחלק
הכרת בין צנעא לפרהסיא, ואפשר שהכרת
הוא מפני חלול השם וחלול ליתיה אלא
בפרהסיא.

או אפשר לומר שכמו כן יש כרת בצנעא כמו
בפרהסיא, אלא שמפני שבדיני אדם אין
עושין לו כלום, מאחר שהקנאין אין פוגעין
בו אלא בפרהסיא, גזרו ב"ד של חשמונאי
שיהו מלקין אותו ד' מלקיות משום נשג"א
כדי להרחיק האדם מהעבירה, שיש בני אדם
רשעים שאין עומדים בעצמן בשביל כרת
המסור לשמים, ובשביל המלקיות יתרחק מן
האיסור, ומעתה אף בפרהסיא הועילה גזרתם
כשלא פגעו בו קנאין, ומאי דאמרינן
שלא היתה גזרתם אלא בצנעא, לאו דוקא
בצנעא ולא בפרהסיא, אלא שעיקר כוונתם
היתה בצנעא שהיה פטור מדיני אדם יותר
מפרהסיא דאלו בפרהסיא לא ימסור אדם
לעבירה זו שאם [י"ג: שמא] יבא קנאי אחד
יהרגנו אלא עיקר גזרתם היתה בצנעא וה"ה
בפרהסיא היכא דלא הוה ביה קנאי.

[חידושי הר"ן]

נהפך זמרי וחרגו לפנחם אין נהרג עליו
שהרי רודף הוא.

פ"י אע"פ שברשות הוא עושה, וגם שהוא
מצווה בדבר, אין האחר נהרג עליו מאחר
שאין עושה ברשות ב"ד, דאם בא לימלך אין
מורין לו.

ואינו דומה לרודף שהיה רודף אחר רודף
להציל, שאם נהפך וחרגו שודאי נהרג
עליו, שאותו הרודף ברשות ב"ד הוא עושה

אם בא ליטול רשות, והטעם בזה שזה שהוא רודף אחר חבירו להורגו ניתן להצילו בנפשו וכשאחר בא להורגו היה לו לעמוד בעצמו שלא ירדוף אחר זה להרגו, אין לו שיהפך להרוג הבא להרגו כדי שיציל הנרדף, ולמה יפטר עליו יותר משהרג את הנרדף, אין לו אלא שישב ולא יעבור עבירה, אבל זה שהוא בא על הכותית אין הקנאין פוגעין בו כדי להצילו מן העבירה שכבר נדבק בה אלא לעשות בו נקמה והבא להרגך השכם להרגו בכל שאינו מחוייב מיתת בית דין בדבר.

[חידושי הר"ן]

נסתפקתי ברוצח בשגגה שיש רשות לגואל הדם להורגו, אם נתאמץ הרוצח והרג לגואל הדם אם נהרג עליו. ומסתברא דאינו נהרג עליו, וסמך לדברי זמרי, דאמרינן נהפך זמרי והרג לפנחס אין נהרג עליו, ועדיין אין בידי ראיה מכרחת לזה.

וכן נסתפקתי ברודף אחר חבירו להורגו וכן רודף אחר הערוה שניתן להצילו בנפשו, אם נתאמץ הרודף והרג את המציל אם נהרג עליו. ונראה דבאלו נהרג עליו, דדוקא גבי זמרי דליכא מצוה גבי פנחס, אלא רשות, אמרינן נהפך זמרי והרגו לפנחס אינו נהרג, אבל רודף אחר חבירו או אחר הערוה דאיכא מצוה להצילו וכמ"ש רבינו, אם הרג רודף למציל נהרג עליו.

וכן יש לדקדק מדברי רבינו ירוחם ז"ל [במישרים נל"א ח"ב] שכתב ואם הבועל נהפך והרגו לקנאי אפילו בשעת מעשה אינו נהרג כי רודף היה הקנאי כי אינו מצוה להרגו אלא ברשות בעלמא ע"כ. הרי שתלה הדבר לפי שאינו מצוה להורגו ודוק. ורוצח בשגגה דינו כדין בועל ארמית שהרי רשות היא ביד גואל הדם ולא מצוה, ודוק.

[משנה למלך, הל' רוצח פ"א הט"ו]

המל"מ כתב ברוצח בשגגה שיצא מעיר מקלטו ובא גואה"ד להרגו, והשכים הרוצח והרגו לגואה"ד פטור, כדין זמרי שהרגו לפנחס. ונראה דהכא כך הלכה ואין למדין הימנה, שהרי אם היה פנחס רודף, היה כדין שכל אדם שהרגו פטור, אלא ודאי אינו רודף אחר נפש אדרבה מצוה קעביד, אלא שאינה מצוה חיובית, ומ"מ לגבי טענת מצוה, דינו כרודף, דלא שייך לגבי טענת מצוה, אבל בגואל הדם דלאו מצוה קעביד אי היה דינו כרודף הי' דינו כרודף לגבי אחרים נמי, דהא לא עביד מצוה כלל, אלא ע"כ דהתורה אמרה שאין לו דמים וכל אדם אין חייבין עליו, אין לו זכות להרוג אחרים ודינו כרוצח, ואפילו בהליכתו דכל אדם חייבין עליו וגואל הדם אינו נהרג עליו ג"כ אין לו דין רודף לגבי רוצח ואם הרגו רוצח נהרג עליו.

[חזון איש]

נהפך זמרי והרגו לפנחס אינו נהרג עליו. צ"ע דבידו לפרוש, ואף להפוסקים שאין הנרדף נהרג על שיכול להצילו בא' מאברי רודף, כה"ג מודו, דהתם משום טירדא אינו יכול לכוין, אבל כאן דרכו לפרוש דחשיב לקמן במנין הניסים שלא פירש, ואולי משום שנעשה נס שאינו יכול לפרוש אמר דאינו נהרג, אבל הפוסקים הביאוהו להלכה. ונ"ל הטעם דמדינא אסור לפרוש באבר חי, כמ"ש רמב"ם הל' שגגות סוף פ"ה, ואפילו במקום פיקוח נפש, דהבועל נכרית בפרהסיא הוי בכלל גילוי עריות.

[אהל משה להגרמ"א הורב"ן]

יש לעי' למה אמרינן דזמרי שהרגו לפנחס אינו נהרג עליו משום שהוא רודף, הלא יכול להציל את עצמו בפרישה, דהא אמרינן דכיון שפירש אינו רשאי להרגו, ולא גרע

מיכול להצילו באחד מאבריו, ולמש"כ המל"מ סוף הל' חובל דנרדף עצמו שלא הציל באחד מאבריו אינו נהרג, והיינו משום שהוא טרוד בנפשו נחא, ולפ"ז אם הרג זמרי את פנחס נהרג ע"י גואל הדם שהוא פושע דהי' לו לפרוש ולא להרוג.

[חזון איש]

בשו"ת "גליא מסכת" להגאון ר' דוד מנווהרדוק [יו"ד סי' ה] הקשה אמאי אין זמרי נהרג והא יכול לפרוש ולא יהרוג אותו פנחס ולא גרע מיכול להצילו באחד מאבריו, וע"כ רצה להוכיח מכאן כדעת הרמב"ם דגם ביכול להצילו באחד מאבריו אין בית דין ממיתין אותו. או כשיטת הסוברים דנרדף עצמו א"צ להצילו באחד מאבריו.

ועיקר קושייתו דלא גרע מיכול להצילו באחד מאבריו, הוקשה לי בילדותי, ושאלתי את פי אא"ז הגר"א גלבורט זצ"ל, ואמר לי דלק"מ דאין ביד הרודף להכריח לנרדף לבטל מעשיו משום איום שימיתנו, ואף דעביד מעשה איסור מ"מ אינו יכול להכריחו לפרוש מאיסור ע"י שימיתנו וחשיב רודף, וזה נכון מאד. ואפילו אם אחד יאכל ביום הכיפורים ואחד יאמר לו אל תאכל ואם תאכל אני הורג אותך נראה דדין רודף גמור יש לו, וז"ב.
[שיעורי ר' שמואל רוזובסקי זצ"ל, מכות סי' שפא]

לא כך לימדתני ברדתך מהר סיני הבועל את כותית קנאין פוגעין בו.

יש לעיין אם נאמרה ההלכה רק לגבי הבועל או גם לגבי הנבעלת, והנה הרמב"ם כתב [בהל' איסורי ביאה פי"ב ה"ן]: אבל ישראל הבא על הכותית בין קטנה בת שלש שנים ויום אחד בין גדולה בין פנויה בין אשת איש

ואפילו היה קטן בן ט' שנים ויום אחד כיון שבא על הכותית בזדון ה"ז נהרגת מפני שבא לישראל תקלה על ידיה כבהמה ודבר זה מפורש בתורה שנאמר הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם וכל אשה יודעת איש למשכב זכר הרוגו, ע"כ. וממה שלא הביא הרמב"ם ממה שהרג פנחס את כזבי, משמע שהריגת כזבי לא הי' משום תקלה, אלא משום ההלכה שקנאין פוגעין בו, וכלשון הרמב"ם [שם ה"ה] אין הקנאי רשאי לפגוע "בהן" אלא בשעת מעשה, ומבואר דההלכה של קנאין פוגעין בו בשעת מעשה נאמר גם על הנבעלת, אבל לאחר מעשה היא נהרגת מדין תקלה כמו בהמה, כמ"ש הרמב"ם, אבל הבועל אינו נהרג לאחר מעשה.

וזה הביאור בקרא בריש פרשת פנחס "ושם איש ישראל המוכה אשר הוכה את המדינית" ואח"כ כתוב "ושם האשה המוכה" והביאור, דמיתת האיש הוא רק "את המדינית" דהיינו בשעת מעשה בלבד, אבל אם פירש אינו נהרג, אבל האשה נהרגת גם לאחר מעשה משום תקלה.

אכן בפ' מטות [במדבר לא, ו] פירש"י מפני מה הלך פנחס למלחמת מדין ולא אלעזר, לפי שהתחיל במצוה שהרג כזבי בת צור יגמור, ע"ש. והטעם שנקט דווקא את הריגת "כזבי" ולא את הריגת זמרי, נראה דאין זה רק משום דכזבי היתה מדינית וע"כ חשיב התחלה במצוה לענין מלחמת מדין, אלא דכיון שמבואר ברמב"ם דהריגת בנות מדין היינו משום תקלה, א"כ אין זה שייך להריגת זמרי שהיה חיוב מסוים משום בועל ארמית, אלא רק להריגת כזבי שזה היה משום תקלה, וע"כ נקט דהתחיל במצוה של הריגת התקלה שהרג את כזבי ע"כ יגמור את ביעור התקלה במלחמת מדין. ולפ"ז מבואר דהריגת כזבי

אי נמי שמשו רבינו לא ראה באותה שעה להניח הדבר ברשות המקנאין אלא ראה לרמוז לו רמז על הדבר להוראת שעה בשביל שתעצר המגפה מישראל.

[חידושי הר"ן]

דף פב ע"ב

דף פב ע"ב

שמלך אלקום עמו. וברש"י שכל הקמות שלו.

לולי דברי רש"י הי' נ"ל דקאי על השטן ויצר הרע שנקרא מלך זקן, מלך בלהות, והיינו "אלקום" שאינו מקיים את האדם רק מורידו לבאר שחת. ואולי קראו אלקום שאין לו הפסק שנתן לו כח לבעול כל כך.

[אהל משה להגרמ"א הוביץ]

דף פג ע"ב

ערל מנלן אמר רב חסדא דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו עד שבא יחזקאל בן בוזי ולימדנו כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי. וברש"י, לא יבוא והיינו אזהרה מדברי קבלה בעלמא ולא לקי עלה.

כתב הרמב"ם [הל' ביאת מקדש פ"ו ה"ח]: הערל

הרי הוא כבן נכר שנאמר כל בן נכר ערל

לב וערל בשר, לפיכך ערל שעבד חילל

עבודתו ולוקה כזר שעבד, אבל אינו חייב מיתה.

וכתב הכסף משנה: ופירש"י והיינו אזהרה

מדברי קבלה בעלמא ולא לקי עלה,

ורבינו שכתב שלוקה טעמו מדאמרינן בפ"ב

דזבחים [יח:] עד דאתא יחזקאל מנא לן

ואסיקנא גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל

ואסמכיה אקרא, וכיון דגמרא גמירי לה דלא

יבא לשרת, כי לקי לא משום אזהרה דדברי

לא היה משום ההלכה של בועל ארמית, דבאמת ההלכה נאמרה רק על הבועל ולא על הנבעלת, וכל הריגתה הי' רק מצד תקלה, [ומה שהרמב"ם לא הוכיח חיוב הריגת הנבעלת מכזבי, משום דאין משם הכרח דנהרגה מדין תקלה, ורק מבנות מדין מוכח בפירוש דנהרגים משום התקלה ולא משום ההלכה דבועל ארמית].

[חידושי הגר"ז עה"ת]

ואני מסופק למה שכתב הר"מ בפ"ב מאיסורי ביאה ה"י גבי בא על הגויה שנהרגת כמו בהמה שבאה תקלה על ידה, באיזה מיתה נהרגת, דמבואר בר"מ פ"ט ממלכים ה"ד מש"ס סנהדרין [נו]. דמיתת בן נח הוא בסייף ובבהמה לא מצינו אלא סקילה, דאפשר לומר דדוקא מה שכן נח נהרג על עבירות עצמו גזירת הכתוב דבסייף, אבל מה שנהרג ע"י ישראל כמו בהמה, הוא נסקל כמו בהמה דבהמה איתקש לאדם, עיין בש"ס שם ט"ו ע"א. ונראה לי דגבי בא על הגויה, דגם הישראל אינו נידון בסקילה רק קנאין פוגעין בו, א"כ גם היא אינה נידונית רק בסייף וכו'.

[מנחת חינוך, מצוה רט, ח]

קריינא דאגרתא איהו ליהו פרוונקא.

יש שואלין היאך אמר משה כך לפנחס שילך ויהרוג והא אמרינן שאם בא לימלך אין מורין לו.

והתשובה, שמשו לא הורה לו ופנחס לא נמלך בו, אלא שהוא הזכיר

שמועתו בפני משה, והוא השיב לו אם

לעשות בו דין לא אמרת כלום, ואם לקנא בו

עד שאתה אומר לאחרים אמור לעצמך שאין

לך ראוי ממך.